

tja je bila še v rabi beseda tovariš, tako da je bilo reči »tovariš profesor« popolnoma običajno. No, profesorja Vidava nisem in ne bi mogel nikoli drugače imenovati kot gospod profesor. Zame je pač vedno bil in bo v mojem spominu za vedno ostal gospod. V najbolj žlahtnem pomenu te besede.

Josip Globevnik

RAZMIŠLJANJA O PROFESORJU IVANU VIDAVALU¹

Profesor Vidav je bil že za življenja pojem slovenske matematike. Njegovo ime so poznale številne generacije matematikov, fizikov, naravoslovcev, inženirjev in tudi drugih izobražencev. Danes je legenda. Tako kot je Plemelj matematično zaznamoval prvo polovico 20. stoletja v Sloveniji, je Vidav zaznamoval drugo. Bil je vreden Plemeljev naslednik.

Že njegov vzpon v matematiko je bil silovit; kot študent je zgodaj pokazal svoj matematični talent. Kasneje je njegov mentor Plemelj zapisal: »Podpisani sem spoznal njegovo izvanredno nadarjenost že takoj ob prvem razgovoru na koncu njegovega prvega semestra« (takrat je bil namreč v študijskem programu obvezni kolokvij, ki ga je Plemelj uvedel za preverjanje sposobnosti študentov) »in ga zato vzel za knjižničarja. Tako je dobil možnost delati v knjižnici, jaz pa sem imel priliko do dobrega se seznaniti z njegovimi sposobnostmi. Najini pomenki niso bili v okviru mojih predavanj ali vaj, ampak so mogli cel čas obsegati najrazličnejša vprašanja vseh področij matematike.«

Nadaljnja zgodba je dobro znana. Poleti leta 1940 je Vidav rešil problem, ki mu ga je bil Plemelj spomladi mimogrede omenil. Presenečenje učitelja nad dosežkom svojega učenca najbolje kažejo Plemeljeve besede, zapisane nekaj let kasneje v neki strokovni oceni v zvezi z Vidavovim napredovanjem: »Tedad nisem niti mislil na to, da si bo on vzel ta problem v razmišljavo,

¹ Prirejeno in nekoliko dopolnjeno besedilo govora na žalni seji na Fakulteti za matematiko in fiziko dne 14. oktobra 2015.

kaj še da bi mogel uspeti. To je bilo koncem njegovega šestega semestra in ne malo je bilo moje začudenje, ko mi je nato v jeseni povedal, da mu je med počitnicami uspelo rešiti ono uganko.« Problem je namreč bil po Plemlju »prav na kraju tega, kamor je prodrlo do sedaj naše znanje v teoriji analitičnih funkcij« in je spadal med tiste, »ki so že marsikoga matematika na svetu zainteresirali in ki jim nihče ni mogel priti do jedra.« Vidav je rešitev zapisal v obliki znanstvene študije, ki jo je na profesorjevo priporočilo naslednje leto izdala Akademija znanosti. Na osnovi te razprave (kot doktorske disertacije) je Vidav leta 1941 doktoriral, in to samo dober mesec po diplomi. Kako je Plemelj cenil Vidava kot matematika in njegovo samostojno rešitev problema, beremo na drugem mestu: »Študija je poseben dokaz matematične invencije g. Vidava.« In spet drugje: »Vsak matematik sme biti upravičeno ponosen, če ima delo te višine med svojimi spisi. Dasi je prvi spis Ivana Vidava, le nima prav nič začetniškega na sebi, ampak očituje popolnoma zrelega matematika. Poudarim naj, da nimam na njegovem delu nikakega deleža.«

Teh nekaj izbranih Plemljevih besed dovolj nazorno pokaže, s kako velikim in odločnim korakom je Ivan Vidav vstopil v svet znanosti in izpričal velik talent za matematiko, pa tudi to, kakšen vtis je naredil na svojega učitelja. Čeprav se na osnovi povedanega zdi, kot da je bil Vidav že od samega začetka pravi matematik, je gotovo moral tudi on vložiti dosti navora in časa tako v študij stare kot v ustvarjanje nove matematike. Vendar so kasneje le redki med nami imeli priložnost поблиže spoznati, kako res deluje Vidavov ustvarjalni um. Ostali smo ves čas vedeli zgolj to, da profesor Vidav ne dá od sebe nič, kar ne bi bilo popolno. Vse, kar je prihajalo izpod njegovega peresa, je bilo do konca izdelano in premišljeno. Svoj čas so o njem po hodnikih fakultete celo pripovedovali, da vsak dokončan članek najprej spravi vsaj za en mesec v predal, da dozori, preden ga pošlje v tisk.

Zdi se, da je vedno ustvarjal doma, v tišini svoje sobe. Tudi na seminarje ni rad hodil, čeprav smo ga sem in tja vabili; razen seveda na uradni diplomski seminar iz funkcionalne analize, ki ga je vodil vrsto let. Ko smo ga kdaj povprašali za pomoč pri reševanju kakšnega problema, ki nam je delal težave, se je vedno izgovoril, da se ne razume na snov in da bo premislil, že takoj naslednji dan pa je prinesel popolnoma izdelano, dokončno in skoraj vedno tudi elegantno rešitev. Take rešitve so ga zmeraj zanimale. Ko je kasneje, že v starosti več kot devetdeset let, v svoji sobi na Taboru nekoč reševal zahteven Eulerjev algebraični problem in ga tudi rešil, z rezultatom ni bil zadovoljen. Rad bi našel bolj elementarno oziroma bolj preprosto rešitev. O uporabljeni metodi reševanja je tedaj rekel: »To je tako, kot bi šel čez Triglav na Šmarno goro.«

Nič drugače ni bilo na njegovih predavanjih. Matematična vsebina, ki je nastajala pod njegovimi prsti na tabli, nas je vedno očarala. Kot da bi bil predavatelj veliki svečenik skrivnostne religije, ki se imenuje matematika, mi

pa smo se z njegovim posredovanjem poglobljali v njene skrivnosti. Vse se je zdelo tako jasno in preprosto, vse tako razumljivo, da še vprašanj nismo znali zastavljati. Veliko je predaval in rad je predaval, pri tem celo užival, posebno takrat, ko je na tabli lahko prikazal kako lepo in presenetljivo preprosto rešitev zapletenega problema. Ne spomnim se, da bi Vidav kdaj za sabo popravljal napake. Predaval je na pamet (tako kot Plemelj). Tudi na tretji stopnji je, kolikor vem iz lastne izkušnje, enkrat samkrat iz žepa sramežljivo potegnil listek in z njega na tablo prerisal dolgo in komplicirano formulo, zdi se mi, da v zvezi s Steinbergovimi simboli. Znano je, da je bila Plemelju matematika »življenjska nuja in umetniški užitek«. O Vidavovih predavanjih pa lahko uporabimo kar besede kolegice Marije Vencelj, zapisane ob profesorjevi sedemdesetletnici: »Sam sposoben preplezati najtežje previsne stene je neprekosljiv in skrben vodnik svojim učencem po hribovju in sredogorju matematike, izbirajoč pri tem najlepša in najbolj uglajena pota.«

Tako kot je začel svojo kariero, jo je tudi nadaljeval. Ne glede na bolj ali manj ugodne razmere za delovanje univerzitetnega učitelja in ne glede na dodatne obveznosti, ki jih je moral prevzemati, se kakovost njegovega znanstvenega in pedagoškega dela ni spreminjala. Njegove delnice na matematični borzi niso padale, niti niso nihale. Obdržal je konstantno vrednost vseh parametrov svojega delovanja. Njegovo stalno kvaliteto je nekoč posrečeno izrazil profesor Bohte, ko je izjavil, da je »on edini, katerega odvod je enak nič,« namreč konstanten, se pravi vedno enak, vedno enako zanesljiv.

Ko smo že pri funkcijah in njihovih odvodih, naj mi bo dovoljeno navesti njegove besede izpred nekaj let, ko je bil fizično že šibak, umsko pa luciden kot vedno: »Vedno sem mislil, da je staranje zvezna počasi padajoča funkcija, zdaj pa vidim, da ima ta funkcija skoke.« V mislih je seveda imel nenadne padce. Kako pronicljiva in matematično natančna ugotovitev o poteku staranja in dokaz, da se je globoko zavedal človeške minljivosti! Razumljivo je, da je bilo staranje že prej pogosto tema njegovih pogovorov z obiskovalci. Nekoč je izjavil: »Ko sem še učil, sploh nisem opazil, da se staram. Le študentje, ki so me prihajali poslušat, so se mi zdeli vsako leto mlajši.« In ob neki drugi priliki: »Da sem že v letih, sem se zavedel šele tedaj, ko se je upokojila moja prva diplomantka.« Smisel za dovtipe ga ni zapustil niti v visoki starosti. Pred kakšnimi tremi leti je nenadoma rekel: »No, zdaj sem pa prehitel Plemelja.« Slednji je namreč umrl maja 1967, ko še ni dopolnil štiriindevetdeset let starosti, profesor Vidav pa jih je dočakal skoraj osemindevetdeset.

Tudi sicer je bil profesor Vidav v sproščenem pogovoru pogosto prav duhovit, čeprav morda na zunaj ni dajal takega vtisa. O tem bi najbrž znali veliko zanimivega povedati njegovi ožji sodelavci in stalni sogovorniki. Naj tu naveden samo neko manj znano anekdoto, ki je zapisana in ki kaže na to, da se je znal pošaliti tudi na svoj račun. V intervjuju, ki ga je po

prejemu nagrade Avnoj leta 1981 dal za sarajevski časnik Oslobođenje, je na novinarjevo opazko, da se zadnjih dvajset let ni premaknil iz Ljubljane, odvrnil: »To je za mlade, jaz pa sem v letih, ko oni prihajajo k meni. Po malem se počutim kot Nasredin hodža, ki so ga nekoč, ko je bil mojih let, vprašali, kako je kaj pri močeh; pa jim je odgovoril, da se počuti kot kakšen mladenič. Ko je videl njihovo začudenje, jim je pojasnil: »Na dvorišču imam velik kamen. Ko sem bil mlad, ga nisem mogel dvigniti; a ga ne morem dvigniti niti danes.« Tako je tudi z mano: v mladosti nisem mogel rešiti Fermatovega problema, a ga ne morem rešiti niti danes.« Na novinarjevo nadaljnjo pripombo, da morda Fermatov problem le ne bo ostal nerešen, v kolikor spada v funkcionalno analizo (novinar je morda hotel reči: če se bo Vidav ukvarjal z njim), pa je izstrelil kot iz topa: »Matematika je zelo zelo stara gospa, ki pa ima rada zgolj mlade. Jaz sem že dodobra zakoračil v sedmo desetletje. Bolje je, da mlade dobro pripravim na to srečanje.«

S Plemljem je imel profesor Vidav veliko skupnega, ne le strast in talent za odkrivanje novega v matematiki. Ne nazadnje sta imela tudi dokaj podobno življenjsko usodo. Oba sta npr. dočkala visoko starost, čeprav si je nobeden od njiju ni želel. Bile pa so tudi razlike. Plemelj je bil klasični matematik in ni imel posluha za moderne matematične discipline, npr. za funkcionalno analizo, v kateri je blestel Vidav in v njej dosegal največje uspehe. Škoda, da danes ravno to (Vidavovo) področje v slovenski matematiki študijsko in raziskovalno zamira, kljub temu da na njem še vedno delajo nekateri izvrstni posamezniki.

Vidav je brez dvoma občudoval svojega učitelja in mu v marsičem sledil, čeprav se v matematičnem smislu ni maral z njim primerjati. V intervjuju za Obzornik je leta 2007 npr. povedal: »Plemlju niti do kolen ne sežem. Jaz nisem nič posebnega napravil. Plemelj pa je rešil Riemannov problem. Posebej v integralskih enačbah je dosegel zelo lepe rezultate in se nikakor ne morem primerjati z njim.« V tem mnenju se seveda kaže zlasti Vidavova skromnost. V resnici je tudi njemu uspelo zelo veliko, ne le v smislu osebnega znanstvenega prestiža. Ustanovil je slovensko matematično šolo, postavil na noge redni podiplomski študij ter vzgojil veliko novih raziskovalcev matematike, da niti ne govorimo o tem, da je napisal prve slovenske visokošolske matematične učbenike in mnogo storil za popularizacijo matematike med mladimi. Razvoj matematike na Slovenskem v drugi polovici 20. stoletja je pravzaprav njegova zasluga. Če uporabimo besede Marije Vencelj, je »pot povojnega razvoja slovenske matematike« v resnici njegova »pot matematika znanstvenika, pot pisca in učitelja«.

Profesor Vidav je čutil odgovornost do celotne matematične skupnosti. Kot pred njim Plemelj je tudi on moral na račun svojega raziskovalnega in pedagoškega dela na fakulteti prevzemati nekatere neprijetne vodstvene oziroma administrativne funkcije. Plemelj se jih je otepal rekoč, da zanje nima smisla. Vidav pa se teh funkcij ni izogibal. Verjetno jih prav tako ni

maral; ni pa znano, da bi se čeznje pritoževal. Bil je moder in preudaren usmerjevalec našega razvoja. Na oddelku za matematiko je imel nesporno avtoriteto, tudi tedaj, ko je že odložil vse svoje funkcije. Prav tako je vestno skrbel za različne druge zadeve, povezane z notranjo skladnostjo in dostojno javno podobo slovenske matematike. Npr. pri Društvu matematikov, fizikov in astronomov Slovenije, kjer je ne samo opravljal vodilne funkcije ter urejal društveno glasilo in knjižne zbirke, ampak je dolga leta skrbel tudi za tekmovanja srednješolcev, predaval dijakom in njihovim učiteljem, pisal poljudne članke za mlade, sodeloval pri vodenju društva, pri organizaciji društvenih seminarjev in proslav itd.

Tako kot Plemelj je bil tudi profesor Vidav strog, vendar korekten izpraševalec na izpitih; strog zlasti v prvih povojnih letih. Po letu 1970 pa je bil pri njem ustni izpit bolj podoben pogovoru kot izpitnemu zaslišanju. Pazljivo in potrpežljivo nas je poslušal in nas ni prekinjal, le včasih je nenadoma vprašal, kot da ne bi razumel: »Kako ste rekli, prosim?« Tedaj smo že vedeli, da smo ga polomili, in bilo nam je nerodno. Zdelo se je, da je tudi njemu neprijetno; zaradi česar je bilo potem nam še bolj nerodno. Vedno se je potrudil razumeti težave svojih študentov v prizadevanju, da se dokopljejo do znanja. Pomagal jim je s strokovnimi nasveti in večkrat celo finančno. Po nasvet in pomoč smo se nanj pogosto obračali tudi sodelavci na oddelku.

Nasploh je imel profesor Vidav izjemno korekten in osebno človeški odnos do vseh ljudi, od študentov in sodelavcev do gostujočih profesorjev in preprostih naključnih obiskovalcev. Izredno težko je bilo z njim tekmovati že v čisto običajni vljudnosti, kar vemo vsi, ki smo kdaj poskušali za njim vstopiti skozi ozka vrata. Prav tako je bil odličen sogovornik v pogovorih npr. o znanstvenih odkritjih na drugih področjih ali pa npr. o zgodovini, saj je bil široko razgledan. Še v pozni starosti je redno prebiral časopise in spremljal dnevna dogajanja, bil z vsem na tekočem in imel o vsem svoje mnenje, ki pa ga nikoli ni vsiljeval drugim. Bil je ne samo velik matematik, odličen predavatelj in dober učitelj oziroma mentor svojim študentom, bil je tudi velik človek.

Danes, ob zadnjem slovesu od profesorja Vidava, se nam njegova podoba kaže kot podoba vrhunskega znanstvenika, ki je svoj matematični talent v precejšnji meri žrtvoval v korist razvoja slovenske matematike in v dobro vsej slovenski matematični skupnosti. Del svoje strokovne pozornosti je namreč namenil tudi na videz manj pomembnim dejavnostim. V tem pogledu je med vrhunskimi matematiki, nekdanjimi in današnjimi, domačimi in tujimi, prej izjema kot pravilo. Šele ob primerjavi njegovega izjemnega znanstvenega in pedagoškega dela z njegovo drugo, rekli bi postransko, a za širšo skupnost nemara še bolj potrebno dejavnostjo se lahko v celoti in zares zavemo njegove človeške in strokovne veličine.

Milan Hladnik